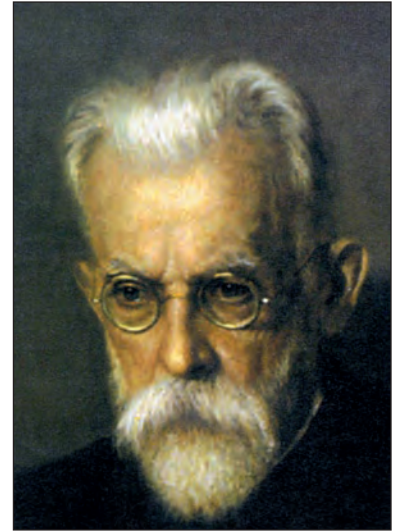

ВІХИ РОЗВИТКУ МЕДИКО-БІОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У КОНТЕКСТІ 100-річчя НАН УКРАЇНИ

В.І. Вернадський

Є крилатий український вислів: "Пригадайте тую славу". Вирішальні ритми відродження України як інтелектуальної держави найбільш потужно й харизматично почали пульсувати саме 100 років тому, в історичні дні національного ренесансу. Адже саме 1918 року, у добу Гетьманату, **Павло Скоропадський** у реєстрі його видатних соціальних починань своїм Указом заснував й УАН — Українську академію наук. Варто підкреслити, що нинішня Національна академія наук України — з її 14-ма спеціалізованими відділеннями на чолі з академіками-секретарями, 5-ма регіональними центрами, розлогою структурою інститутів, бібліотек, часописів, музеїв, заповідників та інших установ — височіє саме на раменах УАН. При цьому знаменно, що вже в ті далекі часи серед інших фундаментальних напрямів найдієвішого якісного поштовху набули й медико-біологічні орієнтири.

Першим президентом ВУАН було обрано видатного вченого **Володимира Івановича Вернадського** (1863—1945), геобіохіміка, радіогеолога, природознавця, академіка Російської АН (1912), академіка УАН (1919). Від 1917 р. академік Вернадський працював в Україні. Саме він впритул наблизився до розуміння хімічних та біологічних чинників у структурі тваринних організмів та рослин, виділивши тут й мікробні квоти. Сукупність цих констатацій привела В. Вернадського до формування поняття щодо *біосфери* — найважливішого складника в розбудові життя, де відбувається біогеохімічна трансформація сонячного випромінювання в багаторівневу енергетику планети. Сьогодні вчення В.І. Вернадського доповнено новими даними — про *мікробіом*, тобто неодмінну присутність мікробіологічних одиниць в усіх елементах зовнішнього середовища. Наукові погляди В.І. Вернадського щодо біосфери трансформувалися в теорію про *ноосферу* — приземні цивілізаційні шари найновішої оболонки нашої планети з біогеохімічними та мікробіологічними складовими.

У 1918–1921 рр. В.І. Вернадський зокрема заснував (1919 р.) першу хімічну лабораторію при УАН, в подальшому це — перший НДІ — Інститут загальної та неорганічної хімії імені В.І. Вернадського з істотним впливом на прогрес біохімічних досліджень та інновацій.

У 1922—1939 рр. В. Вернадський очолював створений ним же Державний радієвий інститут АН СРСР, із відповідними дослідженнями та диспозиціями в українській радіобіології.

Далі УАН короткий час очолював **Орест Іванович Левицький**, український історик, етнограф, письменник, дослідник літератури, академік УАН від 1918 року. Двічі перебував на чолі УАН **Микола Прокопович Василенко**, український історик, державний і політичний діяч, міністр освіти в період Гетьманату, який і висунув пропозицію про створення УАН, академік УАН (1920).

Потім президентом УАН (1922—1925) був **Володимир Іполітович Липський** (1863—1937), академік УАН від 1919 р., відомий вчений-ботанік та дослідник у галузі мінералів. Описав 4 повних роди й понад 220 нових видів варіантів рослин, серед них низку рослинних носіїв медичного призначення. Від 1928 р. — директор Ботанічного саду в Одесі. Як дослідник рослин Липський вивчав їхні ареали на континентах; вперше дав описи флори України, Кавказу, Середньої Азії, Індонезії, Тунісу.

За часів президентства В.І. Липського в складі УАН академіком **О.В. Корчаком-Чепурківським** було створено академічну кафедру охорони здоров'я й соціальної гігієни — перший заклад такого типу в царині профілактичної медицини. Він розробив номенклатуру хвороб українською мовою (1924), таблицю смертності та тривалості життя населення УРСР (1927). За ініціативи О.В. Корчака-Чепурківського професор **В.Я. Підгаєцький** в складі Київського медичного інституту створив першу кафедру професійної гігієни, а в межах ВУАН — Інститут фізичної культури з відділами народного здоров'я, клінічної медицини, епідеміології і бактеріології. В.Я. Підгаєцький налаштував одну з перших у Європі лабораторію гігієни та наукової організації праці в сільському господарстві. Об'єднання цих напрямів та лабораторій сприяло створенню науково-дослідної кафедри теоретичної медицини ВУАН, товариства профгігієністів, а надалі — Київського інституту гігієни праці та профзахворювань. У 1929 р. професор В.Я. Підгаєцький був заарештований і засуджений в фальшованій владою "справі СБУ", а в 1937 р. розстріляний

як український буржуазний націоналіст. Утисків зазнав й **Ю.О. Корчак-Чепурківський**, син А.В. Чепурківського, талановитий вчений-демограф.

Повернемося до історії розвитку УАН всупереч розпочатому політичному та кадровому тиску на неї. Академіками були обрані біохімік і епідеміолог **І.Я. Горбачевський** (1925), хірург **М.М. Волкович** (1928), терапевт й фтизіатр **Ф.Г. Яновський** (1927), членом-кореспондентом (1927) — видатний мікробіолог **М.П. Нещадименко**, який впровадив в Україні профілактику туберкульозу з використанням вакцини БЦЖ (1926). Академіком УАН (1926) також було обрано видатного мікробіолога й патолога **Л.О. Тарасевича**.

Впродовж 1928—1929 рр. реформовану ВУАН очолював всесвітньо відомий мікробіолог та епідеміолог **Данило Кирилович Заболотний** (1866—1929) — вихованець Одеського й Київського університетів. Працював лікарем-епідеміологом у Подільській губернії (1894—1895), у Київському військовому шпиталі (1895—1897). У 1898—1921рр. — він професор Жіночого медичного інституту в Петербурзі, де організував першу в Росії кафедру медичної мікробіології. У 1924—1928 рр. викладав у Військово-медичній академії в Ленінграді й водночас у 1919—1923 рр. очолював медичний інститут в Одесі, де заснував першу в світі кафедру епідеміології. У 1928—1929 рр. — директор заснованого за його ініціативою Інституту мікробіології та епідеміології АН УРСР в Києві. Д.К. Заболотний фактично належить до рятівників людства в боротьбі зі смертельно небезпечними епідеміями.

Основні його наукові роботи стосувалися вивчення чуми та холери. Заболотний приймав участь в проти-холерних експедиціях до Індії, Аравії (1897), Монголії, Китаю, Забайкалля, Ірану (1898), Месопотамії (1890), степів Киргизстану, Поволжя, Туркестану (1900—1914), Шотландії (1900), Маньчжурії (1911). Разом із **І.Г. Савченком** (1893), експериментуючи на собі, вперше довів, що пероральною вакцинацією можна запобігти захворюванню людини холерою. Довів можливість холерного бацилоносійства здоровими людьми. Встановив шляхи поширення холери. Довів існування ендемічних вогнищ чуми й роль диких гризунів як джерела інфекції, з'ясував шляхи передачі бубонної та легеневої чуми, працював над виготовленням протичумних вакцин та сироваток.

Д.К. Заболотний

Д.К. Заболотний вивчав патогенез та цикл розвитку пранців, запропонував серологічні реакції для діагностики цієї хвороби. Змоделював сифіліс на мавпах. Першим у Росії застосував антидифтерійну сироватку. Суттєвими є дані, отримані Д.К. Заболотним при вивченні газової гангрені, тифів, малярії, грипу. В 1927 р. вийшов його двотомник «Основы эпидемиологии», де було обґрунтовано концепцію необхідного для розпізнавання й гальмування інфекційних епідемій. Був одним із засновників Міжнародного товариства мікробіологів (1927). Як учений Д.К. Заболотний постає дослідником планетарного масштабу. Проте якби не передчасна смерть, то на посаді президента АН України, мабуть, мав би певні утруднення. Адже "*процес СВУ*", про який уже згадувалося вище, фактично був початком нищення української інтелігенції, а далі влада, штучно розгорнувши голодомор, поставила за мету негативно тиснути на інтелектуальний загал України, нівелювати його наукові творчі потенції.

Обрання **О.О. Богомольця** президентом АН УРСР з його демократичністю, прогресивними поглядами та позапартійністю зіграло надзвичайно плідну роль в максимальному збереженні цілісності Академії, причому в протидії руйнівним суспільним процесам в межах особистих можливостей. З цієї точки зору період перебування О.О. Богомольця на чолі Академії в її віковому проміжку постає непересічним.

Як науковий стратег та лідер титанічного рівня Богомолець заслуговує в історичному баченні окремої аналітичної розробки на всіх етапах починань. Та зупинимось на медико-біологічних напрацюваннях цього геніального патофізіолога. Олександр Олександрович Богомолець (1881—1946), академік АН УРСР (1929), академік СРСР (1932), президент АН УРСР (1930—1946), академік СРСР (1946), закінчив 1906 року Новоросійський університет в Одесі. Розпочав науковий поступ в його стінах на кафедрі патологічної фізіології. Опонентом при захисті дисертації на ступінь доктора медицини у нього був **І.П. Павлов**. У 1911 р. Богомолець стажувався в Сорбонні (Франція). У 1911—1925 рр. він — професор Саратовського університету, в 1925—1931рр. — завідувач кафедри патологічної фізіології 2-го Московського медичного інституту, водночас в 1925—1931 рр. — директор Інституту гематології й трансфузіології в Москві. Організатор і директор Інституту експериментальної біології та патології Наркомздоров'я УРСР (1930) та Інституту клінічної фізіології АН УРСР (1934). Протидіяв репресіям влади проти українських вчених. Зазначимо, що унікальний за програмами Інститут клінічної фізіології органічно об'єднав у концепціях саногенезу таких велетнів наукової думки, як **В.П. Філатов**, **В.П. Воробйов**, **М.Д. Стражеско**, **С.М. Гершензон**, **В.Я. Данилевський**, **М.І. Сітенко**.

Основні наукові праці О.О. Богомольця присвячені провідним питанням патологічної фізіології, ендокринології, аспектам реактивних впливів вегетативної нервової системи, становленню онкології на новітніх засадах антиканцерогенезу, вченню про конституції, проблематиці довголіття. За О.О. Богомольцем виникнення, дієвість лікування й кінцеві результати захворювання великою мірою залежать не лише від чинників недуги, але й від здатності організму до імунологічного спротиву — його реактивності, безпосередньо пов'язаної із станом нервової системи та сполучної тканини.

О.О. Богомолець

О.О. Богомолець було висунуто й обґрунтовано інноваційне вчення щодо фізіологічної системи сполучної тканини, яка інтегрує імуногенез організму. Для підвищення чи нормалізації її функцій в умовах різних патологій запропонував розроблену ним антиретікулярну цитотоксичну сироватку (АЦС). АЦС виправдовувала себе у випадку опіків, онкологічних захворювань, септичних стопів. Під час Другої світової війни АЦС широко застосовувалася для пришвидшення зростання вогнепальних травм, переломів та заживлення ран.

Як гематолог й трансфізіолог О.О. Богомолець обґрунтував теорію, яка роз'яснює механізм дії перелитої крові колоїдоклазичним шоком позитивного фізіологічного спрямування. Дані про горизонти гемотрансфузій стали підставою для організації інститутів гематології й переливання крові в Харкові, Києві і Львові.

Створення науково-дослідних інститутів замість академічних кафедр за задумом О.О. Богомольца сприяло розвитку науки стосовно й медицини. На фундаментах створених Богомольцем лабораторій та інститутів згодом були налаштовані сучасні наукові заклади – Інститут клінічної медицини, на чолі з *М.Д. Стражеско*, Інститут гематології й переливання крові на чолі з *М.В. Неждановим*, Інститут геронтології на чолі з *М.М. Горєвим*.

Серед співробітників та учнів О.О. Богомольца, а також українських вчених-медиків, що співпрацювали з ним, варто виділити інтерніста й патофізіолога *М.Д. Стражеска*, академіка АН УРСР (1934), академіка АМН СРСР (1944), академіка АН УРСР (1951); фізіолога *П.Г. Костюка*, академіка АН УРСР (1969) і АН СРСР (1974); хірурга *І.М. Іщенка*, члена-кореспондента АН УРСР (1945); патофізіолога й онколога *Р.С. Кавецького*, академіка АН УРСР (1951); ендокринолога й фізіолога *В.П. Комісаренка*, академіка АН УРСР (1951); патофізіолога *М.М. Спротиніна*, члена-кореспондента АН УРСР (1939); академіка АМН СРСР (1956), патофізіолога й онколога *О.Д. Тимофєєвського*, члена-кореспондента АН УРСР (1939), академіка АМН СРСР (1945); патолога *О.І. Смирнову-Замківу*, академіка АН УРСР (1951). Серед вчених, які ініціювали сучасні аспекти біохімії й теоретичної та клітинної медицини, слід згадати отоларинголога члена-кореспондента АМН УРСР *О.С. Колодійченка* (1973), який отримав Ленінську премію за розробку методів повернення слуху; видатного невролога *Б.М. Маньковського*, академіка АМН СРСР (1944); психіатра *О.І. Ющенка*, академіка

АН УРСР (1934); розробника нової класифікації типів конституції людини та неврозів, фізіолога рослин та мікробіолога *М.Г. Холодного*, академіка АН УРСР (1929); зоолога й морфолога *І.І. Шмальгаузена*, академіка АН УРСР (1935); мікробіолога *М.М. Цехновіцера*, члена-кореспондента АМН СРСР (1944), що довів нешкідливість та імуногенність вакцини БЦЖ; біохіміка *Д.Л. Фердмана*, члена-кореспондента АН УРСР (1939); мікробіолога *В.П. Тульчинську*, члена-кореспондента АН УРСР (1948); психіатра, фізіолога *В.П. Протопопова*, академіка АН УРСР (1945); фізіолога, одного із засновників сучасної електрофізіології *В.Ю. Чаговця*, академіка АН УРСР (1939); фізіолога, створювача теорії щодо втомлювання та відновлення *Г.В. Фольборта*, академіка АН УРСР (1951), учня і співробітника *І.П. Павлова*; фізіолога, автора генорегуляторної теорії антистаріння *В.В. Фролькіса*, академіка АН УРСР (1988); біохіміка *В.О. Белицера*, що відкрив фосфорилування в ланцюгу, академіка АН УРСР (1957).

Знаменно, що два видатні інститути фізіологічного спрямування, створені О.О. Богомольцем, сприяли проведенню кількох наукових форумів, пріоритетних для України, за участю нових когорт зазначених дослідників. У 1934 році відбулася конференція, присвячена аспектам алергії й трансфізіології. 1936 року на поліінститутському рівні були підняті питання чинників та способів лікування недостатності кровообігу. У 1937—1938 рр. на тематичних конференціях розглядалися аспекти шоку й передчасного старіння, в 1940 р., напередодні війни, розглядалися питання лікувально-профілактичного застосування АЦС. Всіма цими форумами опікувався О.О. Богомолець.

Людина незламного духу, О.О. Богомолець часто важко хворів. 1947 року переніс спонтанний пневмоторакс внаслідок загострення туберкульозу. Незважаючи на такі проблеми зі здоров'ям, самовіддано працював і боровся за збереження кадрів АН УРСР у воєнні та післявоєнні часи. Помер передчасно, у віці 65 років.

У 1946—1962 рр. на посаді президента АН УРСР перебував *Олександр Володимирович Палладін* (1895—1971). Син *Володимира Івановича Палладіна*, ботаніка, біохіміка й фізіолога рослин, академіка Петербурзької АН, О.В. Палладін був академіком АН УРСР (1929), академіком АМН СРСР (1944). Закінчив університет в Петербурзі (1908). Викладав на кафедрі фізіології Жіночого педагогічного інституту в Петербурзі, на Вищих курсах в Петрограді, в Новоолександрійському інституті сільського господарства та лісоводства (1908—1923). Водночас очолював кафедру фізіологічної хімії Харківського медичного інституту (1921—1941). У 1925 р. заснував й очолив Український біохімічний інститут (від 1932 р. — Інститут біохімії АН УРСР, у 1934—1954 рр. керував кафедрою біохімії Київського університету). Один з авторів цієї статті (*Ю.В. Віленський*) мав нагоду спілкуватися з О.В. Палладіним.

Наукові роботи Олександра Володимировича Палладіна присвячені вивченню біохімії нервової системи й м'язової діяльності, біохімії вітамінів. У 1916 році він довів, що одним із попередників креатинину є аргінін. Виявив зв'язок між порушенням обміну речовин та дефіцитом вітамінів при скорбуті та поліневриті, синтезував (1944) водорозчинний аналог антигеморагічного вітаміну К (вікасол), що знайшов широкі застосування в медичній практиці,

О.В. Палладін

передусім у шпиталях під час Другої світової війни. Вперше встановив біохімічну топографію нервової тканини: особливості хімічного складу й біохімічних характеристик центральної та периферичної нервової системи. Дослідження О.В. Палладіна та його школи на клітинному, субклітинному й молекулярному рівнях функціональних та патологічних діях стали основою вивчення функціональної біохімії головного мозку. О.В. Палладін — автор першого вітчизняного підручника "Биохимия" (1924). Заснував перший в СРСР науковий біохімічний журнал. До школи О.В. Палладіна належать член-кореспондент АН УРСР (1939) **А.М. Утевський**; академік АН УРСР (1957) **М.Ф. Гулий**; академік АН УРСР (1982) **В.К. Лішко**; академік **В.О. Белицер** та його учні, зокрема **К.М. Веремієнко**, що виділив каталазу в чистому виді.

Як уже згадувалося, у повоєнні часи з метою поглиблення напрямів, започаткованих О.О. Богомольцем, були створені самостійні наукові установи — Інститут проблем онкології на чолі з **Р.Є. Кавецьким**, Інститут ендокринології та обміну речовин на чолі з **В.П. Комісаренком**, Інститут геронтології (союзного підпорядкування), першим директором якого був **М.М. Горєв**, а надалі академік АМН СРСР **Д.Ф. Чеботарьов**. Медико-біологічні науки розвивалися також у галузевих НДІ та освітніх інститутах силами видатних вчених академіків **Д.С. Воронцова**, **О.Д. Тимофєєвського**, **М.М. Сиротинніка**, **П.Г. Костюка**, **Г.В. Фольборта**, **В.І. Скока**. Ендокринологічний напрям у Харкові репрезентував видатний фізіолог, академік АН УРСР (1926) **В.Я. Данилевський**, мікробіологічні дослідження координував академік АН УРСР (1948) **В.Г. Дроботько**, засновник відділу медичної мікробіології в Інституті мікробіології АН УРСР. З цим інститутом пов'язана й діяльність академіка **В.В. Смирнова**, який налаштував на Поділлі меморіальну хату-музей Д.К. Заболотного. Щодо клініцистів, то в академічних інститутах та вишах плідно працювали **М.Д. Стражеско**, **В.М. Шамов**, **М.П. Тринклер**, **М.М. Амосов**, **М.М. Губергриц**, **А.М. Зюков**, **В.М. Іванов**, **В.П. Філатов**, **М.О. Ясиновський**, **В.Х. Василенко**, а в подальшому **Л.Т. Малая**, **А.П. Пелешук**, **Ф.Я. Примак**, **Є.Л. Ревуцький**. У галузі онкології школа Р.Є. Кавецького збагатилася іменами академіків НАН **З.А. Бутенко**, **В.Г. Пінчука**, **В.Ф. Чехуна**, в реєстрах профілактичної медицини дослідженнями **Л.І. Медведя**, **Г.Х. Шахбазяна**, **І.М. Трахтенберга**, **Є.Г. Гончарука**, **А.М. Сердюка**, у відповідних академічних званнях у складі АН УРСР АМН СРСР, АМН України. В хірургічній царині України слід назвати видатні постаті хірургів **О.П. Кримова**, **І.М. Іщенко**, **О.І. Арутюнова**,

А.П. Ромоданоав, **М.М. Амосова**, **О.О. Шалімова**, **В.Д. Братуся**, **М.П. Павловського**.

Серед медичного інтелектуального корпусу доречно вказати плеяду вчених в медико-біологічних та клінічних галузях, що, співпрацюючи з АН УРСР, плідно розвивали або репрезентували такі напрями в Харкові. Йдеться про **Д.О. Альперна**, **О.Й. Геймановича**, **С.Г. Григор'єва**, **В.П. Воробйова**, **П.В. Волошина**, **В.Ф. Москаленка**, **Є.К. Приходькову**, **О.Г. Хоменка**, **В.І. Лупальцова**, **В.М. Лісового**, **А.Я. Циганенка**, **І.І. Грищенка**, **В.І. Грищенко**, **О.Я. Гречаніну**, **М.П. Новаченка**, **В.М. Когана-Ясного**, **В.О. Білоусова**, **В.Т. Зайцева**, **В.В. Бойка**, **О.М. Марзеєєва**, **І.Й. Меркулова**, **Д.М. Калюжного**, **В.К. Навроцького**, **О.О. Коржа**, **М.О. Коржа**, **Є.Г. Дубенка**, **М.С. Бокаріуса** та інших видатних вчених, генерованих або пов'язаних з розвитком медичної науки Слобожанщини.

Від 1962 р. Національну академію наук України очолює видатний вчений, реформатор й впроваджувач великого спектру сучасних наукових галузей, зокрема й медико-біологічних дисциплін, винахідник і впроваджувач хірургічних технологій електрозварювання живих тканин, академік **Борис Євгенович Патон**. Його наукові стратегічні позиції плідно позначилися й на медико-біологічних дисциплінах.

Зокрема вкажемо Інститут фізіології імені О.О. Богомольця НАН України, який визначально презентується піонерськими дослідженнями його керманіча, академіка НАН України (1969), академіка РАН (1974) **Платона Григоровича Костюка** (1924—2010) впродовж декількох десятиріч. Напрями його наукових досліджень: нейрофізіологія (синаптичні процеси), клітинна біофізика (структура та функція йонних каналів), молекулярна біологія. Вперше в СРСР П.Г. Костюк застосував, незалежно від лауреата Нобелівської премії Дж. Екклса, мікроелектричну техніку для дослідження структурно-функціональної організації нервових центрів.

Називаючи Інститут біохімії імені О.В. Палладіна НАН України, доцільно згадати досягнення його наукового керівника академіка НАН та НАМН України **Сергія Васильовича Комісаренка**, який по праву вважається засновником молекулярної імунології в Україні. Він першим у колишньому СРСР започаткував дослідження імунохімічної структури пептидів та провідних білків. Одним із перших увів в дослідження гібридомний спосіб одержання моноклональних антитіл. Отримав низку рекомбінантних антигенів. Був здійснений під його керівництвом імунологічний аналіз фібрину та фібриногену. Провів унікальні дослідження імунітету у низки ліквідаторів наслідків аварії на ЧАЕС й вперше довів, що навіть низькі дози радіації суттєво пригнічують системи імунітету. С.В. Комісаренко — співавтор винаходу технології антигемофільних препаратів із крові людини, імуноензиматичних діагностикумов для діагностики туберкульозу. На основі вивчення біологічної дії метиленбіофосфорної кислоти ним і співробітниками інституту було синтезовано протипухлинний препарат "Мебіфон" та препарат "Мебівід" для лікування остеопорозу.

Додамо, що в обширній тематиці нашого огляду цікавими й перспективними розробками та концепціями вирізняються й інші відомі академічні заклади — Інститут мікробіології і вірусології ім. Д.К. Заболотного, Інсти-

Б.Є. Патон

тут молекулярної біології і генетики (директор академік НАН України *Г.В. Єльська*), Інститут експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р.Є. Кавецького, Інститут проблем кріобіології і кріомедицини (Харків) із супроводом декількох конструкторських та інженерних центрів. Зокрема, при інституті кріобіології і кріомедицини діє державна "Наукова лабораторія кріочутливості та кріорезистентності біологічних об'єктів при їх збереженні в тканинному банку" та Міжвідомчий науковий центр кріобіології і кріомедицини НАН України, АМН України.

Ці установи координовані в складі Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології НАН України (академік-секретар С.В. Комісаренко). Життя довело: маємо надзвичайно потужний інтеграл, скерований на потреби фундаментальної медицини, який ефективно співдіє й з науковими авангардними закладами НАМН України. Втім цей науковий союз витримав й серйозні тактичні випробування.

У 1980-х роках провідними силами АМН СРСР було висунуто ідею створення у Києві Північно-Західного відділення цієї Академії. Проте Президія НАН України опонувала цьому задуму підпорядкування науково-медичних установ України центральному науковому апарату. На альтернативну протизагаду цим позиціям у 1990 р. було створено відділення проблем медицини в складі НАН України — нині Відділення біохімії, фізіології та молекулярної біології. Головні завдання відділення спрямовані на розкриття патогенезу основних хвороб людини; з'ясування факторів, які визначають тривалість життя; вдосконалення методів профілактики, діагностики та лікування онкологічних, серцево-судинних, нервових, ендокринних захворювань; розробки методів розв'язання медико-біологічних проблем, пов'язаних з наслідками аварії на ЧАЕС. Цей програмний імператив заклав у 1993 р. в основних рисах й наукові основи організації АМН України. У 1991 р. відбулися вибори перших 4-х академіків та 19-и членів-кореспондентів нового відділення з поступовим розширенням цього наукового складу. Знаменно, що когорта членів НАН України є водночас й провідними вченими в складі НАМН України.

Зупинимося в алфавітному порядку й на цих персоналіях. Академіком НАМН 1969 р. було обрано засновника сучасної кардіохірургії в Україні *М.М. Амосова*, який в 1993 р. увійшов до засновників АМН України. Членом-кореспондентом НАН (1992 р.) став імунолог в га-

лузі регенераторних процесів в організмі, надалі академік НАМН *Г.М. Бутенко*. Академіком НАН (1991 р.) було обрано хірурга-уролога, першого президента АМН України *О.Ф. Возіанова*. Академіком НАН України став (1992) відомий вчений-гігієніст *Є.Г. Гончарук*.

Серед академіків НАН України видатними очільниками різних напрямів медицини заслужено можуть бути названі ендокринолог *А.С. Єфімов*, нейрохірург *Ю.П. Зогуля*, кардіохірург й кардіофізіолог *Г.В. Книшов*, вчений-гігієніст, реформатор галузі медицини праці *Ю.І. Кундієв*, вчений-педіатр *О.М. Лук'янова*, терапевт *Л.Т. Мала*, вчений у галузі медицини праці *О.О. Навакатісян*, видатний офтальмолог *Н.О. Пучківська*, нейрохірург *А.П. Ромоданов*, хірург *П.Д. Фомін*, геріатр й геронтолог *Д.Ф. Чеботарьов*, видатний хірург *О.О. Шалімов*, мікробіолог, вірусолог й імунолог *В.П. Ширококов*, ортопед-травматолог *К.С. Терновий*. Серед членів-кореспондентів НАН і академіків НАМН: *Д.Д. Зербіно* — патолог; *В.А. Кордюм* — за спеціальністю "медична генетика"; *О.С. Ніконенко* — трансплантологія; *Л.А. Пиріг* — внутрішні хвороби; *Б.Я. Різник* — педіатрія; *О.Г. Резніков* — патологічна фізіологія; *Л.Т. Розельфельд* — рентгенологія; *М.Д. Тронько* — радіаційна ендокринологія.

Членом-кореспондентом НАН (1992 р.) у реєстрі токсикології було обрано академіка НАМН, відомого вченого в галузі профілактичної медицини, засновника вчення щодо токсикології ртуті та важких металів, створювача вчення про мікромеркуріалізм *І.М. Трахтенберга*. Членами-кореспондентами НАН в наступні роки були обрані хірург *В.Д. Братусь*; онколог *В.Л. Ганул*; біохімік *Н.М. Гула*; хірург *М.В. Даниленко*; кардіохірург *А.В. Руденко*; фармаколог *Ю.С. Каган*; фармаколог *І.В. Комісаров*; нейрохірург *В.І. Цимбалюк*; анестезіолог *Л.В. Новицька-Усенко*; хірург *В.Ф. Саєнко*; офтальмолог, провідний фахівець в галузі фізіологічної оптики та мікрохірургії ока *М.М. Сергієчко*; педіатр, відомий фахівець у галузі дитячої кардіології *В.М. Сидельников*; талановитий акушер-гінеколог, лауреат премії імені В.Ф. Снегирьова АМН СРСР *Л.В. Тимошенко*; фармаколог й токсиколог *Ф.П. Тринус*; епідеміолог, один із піонерів у вивченні вірусів грипу *А.Ф. Фролов*; відомий фармаколог, створювач квантової фармакології, лауреат премії імені М.П. Кравкова, *І.С. Чекман*. Маємо згадати відомих вчених на перетинах медичної фізіології й біофізики академіків НАН *П.М. Серкова*, *П.Г. Богача*, *О.О. Мойбенка*. Ці постаті заслуговують і на окремі науково-документальні нариси.

Цей ескізний і фактично попередній огляд становлення медико-біологічних наук в контексті виникнення й розвитку НАН України створює в лаконічних позначках та даних загальні лінії в цих непересічних напрацюваннях. Поза нашою розробкою, виходячи з її обсягу та суто сигнального значення, залишилися знаки та подробиці наукових біографій плеяди згадуваних нами вчених. У такому сенсі наша стаття є лише прологом в обраній темі. ■

Юрій Віленський

канд. мед. наук,
лауреат медалі ім. М. Амосова, м. Київ

Ігор Тарабан

доктор мед. наук, професор, професор Харківського
національного медичного університету, м. Харків